

ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΤΑΒΕΛΗΣ
Δρ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ - ΓΑΣΤΡΕΝΤΕΡΟΛΟΓΟΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΟΜΙΛΟΥ ANIMUS

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Συμπληρώνοντας 100 χρόνια από τί Μικρασιατική Καταστροφή θά αναφερθούμε στή χωροταξία πού μας επισυνάπτεται καί στό αφήγημα καί σέ προσωπικές μας σκέψεις.

Ό Μικρασιατικός Έλληνισμός, έχοντας μία παρουσία από τίν εποχή του Ίωνικού πολιτισμού, περίπου 3.000 έτων, υπεβλήθη σέ πογκρόμ σέ δύο περιόδους:

Άπό τό 1914 έως τό 1918, όπου επισυνέβη καί γενοκτονία των Άρμενίων.

Άπό 1919 έως τό 1924.

Τό τμήμα της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, ή Κωνσταντινούπολη, τό παραθαλάσσιο μέτωπο της Μικρασίας, ή περιοχή του Πόντου, περιοχές της Κιλικίας καί της Βιθυνίας, κατοικούνταν από Έλληνες. Τό σύνολο του Έλληνικού πληθυσμού στην Μικρασία απαρτίζει περίπου τό 20% του γενικού πληθυσμού καί άγγιζε περίπου τά 2,85 έκατομμύρια πριν τό 1922.

Μετά τίν λήξη του μεγάλου πολέμου, δηλαδή του 1ου Παγκόσμιου Πολέμου, οί νικητριες δυνάμεις της Αντάντ, στίς όποιες ανήκε καί ή Ελλάδα, πραγματοποίησαν τίν σύσκεψη των Παρισίων για νά διευθετήσουν τόν απολογισμό του πολέμου κατά τόν όποιον οί δυνάμεις των Γερμανών, των Τούρκων καί των Βουλγάρων ήταν οί ήττημένες. Στην διάσκεψη των Παρισίων συμμετείχε ό Έλληνας πρωθυπουργός Έλευθέριος Βενιζέλος, ό όποιος είχε προσωπική φιλία μέ τόν Βρετανό πρωθυπουργό Λόνιτ Τζόρτζ, άδιαμφισβήτητα θαυμαστή του Βενιζέλου αλλά καί της Έλληνικής φυλής γενικότερα. Ό Λόνιτ Τζόρτζ πίστευε ότι οί Έλληνες πρέπει όπωσδήποτε νά έλέγχουν έδάφη στην Μικρασία καί γιατί τό δικαιούντο αλλά καί για τίν έμμεση έπωφέλεια του Ένωμένου Βασιλείου. Στην διάσκεψη αυτή καί μέ τί συγκατάνευση των δύο άλλων μεζόνων συμμάχων, των Ίταλων καί των Γάλλων, άποφασίστηκε ή έλευ-

ση Έλληνικού έκστρατευτικού σώματος στην πόλη της Σμύρνης –της οποίας από τις 300.000 πληθυσμού οι 170.000 ήταν Έλληνες, ενώ γενικότερα στο Σαντζάκιο της Σμύρνης υπερίσχυαν οι Μουσουλμάνοι– υπό την ηγεσία του εξαίρετου αξιωματικού Ζαφειρίου.

Ο συνταγματάρχης Ζαφειρίου έφτασε στην προκουμαία της Σμύρνης στις 2 Μαΐου του 1919, ηγούμενος Έλληνικής μεραρχίας Ευζώνων. Η ξακουστή προκουμαία του Καί, της Έλληνοκρατούμενης Σμύρνης (Γκισούρ Ίσιρ), γέμισε από τεράστιες Έλληνικές σημαίες και χιλιάδες πληθυσμό που υποδέχτηκε τον Έλληνικό στρατό παλλόμενος από υψηλή ένταση εθνικού φρονήματος. Αναρωτιόνταν όλοι από πού βρέθηκαν τόσες πολλές Έλληνικές σημαίες σε μία πόλη της Τουρκικής επικράτειας. Και όμως, οι Σμυρνιές ύφαιναν τις Έλληνικές σημαίες από μίνες πριν, παρακολουθώντας την φημολογία περί ελεύσεως του Έλληνικού στρατού και ήταν πανέτοιμες. Τόσες πολλές Έλληνικές σημαίες δεν έχουν ξαναϊψωθεί ποτέ σε κανένα άλλο στιγμιότυπο της διαδρομής του Νεοελληνικού κράτους.

Με την εγκατάσταση του Έλληνικού διοικητηρίου στη Σμύρνη, άμεσα υπήρξε Τουρκικός αντιπερισπασμός από ομάδα στασιαστών Τούρκων με θύματα Έλληνες, την οποία ένεργεια τό σύνταγμα Ευζώνων τιθάσευσε άμεσα. Ο Βενιζέλος είχε όρισει ύπατο άρμοστή Σμύρνης τόν Άριστείδη Στεργιάδη. Δυστυχώς, ή καλή μέρα από τό πρωί φαίνεται, όπως λέει ο λαός. Θεωρεί ότι για τις πρώιμες έχθροπραξίες ευθύνονται Έλληνες Εύζωνοι και, για νά ήρεμίσουν τά πνεύματα και νά δείξει άκραιφνή αντικεμμενικότητα, διατάζει άμεσα νά εκτελεστούν παραδειγματικά οι δΐθεν πρωταίτιοι Έλληνες Εύζωνοι στους οποίους άποδόθηκε ή γένεσις τών έπεισοδίων.

Στόν Έλλαδικό χώρο εκείνη τήν έποχή υπήρχε διαμάχη μεταξύ Βενιζελικών και άντι-Βενιζελικών, οι όποιοι άντι-Βενιζελικοί στήριζαν τήν επάνοδο του βασιλιά Κωνσταντίνου του Στρατηλάτη, καθώς και πίστευαν και προέβαλλαν ως βασικό δόγμα της πολιτικής τους ότι ή εμπλοκή της Ελλάδος στην Μικρασία δέν ήταν ή προέπουσα πολιτικά, και ότι δέν θά έπρεπε νά χυθεί αίμα Έλλαδιδών για τούς Μικρασιάτες άδελφούς, τούς όποιους άποκαλούσαν «λεβαντίνους» λόγω υιοθέτησης δυτικότερου διαβίωσης και σχετικά άποχής από τό στρατιωτικό πνεύμα. Οι Βενιζελικοί πίστευαν τό αντίθετο. Εκείνη τήν στιγμή διαδραματίζονται τρία κομβικά γεγονότα, τά όποια θά σηματοδοτήσουν μετέπειτα σοβαρότατες εξέλιξεις.

Άπόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου στο σιδηροδρομικό σταθμό του Παρισίου από άντι-Βενιζελικό δράστη, κατά τήν όποία ο πρωθυπουργός τραυμα-

τίζεται αλλά αναρρώνει. Θάνατος του πρίγκιπα Αλέξανδρου από σππτική κατάσταση εξαιτίας δαγκώματος πιθήκου. Ο πρίγκιπας Αλέξανδρος ήταν χαρισματικός άνδρας, ο μόνος που ήταν σε συνεννόηση με τον πρωθυπουργό Βενιζέλο από την βασιλική οικογένεια και η απουσία του ήταν καταλυτική.

Πρὶν ἀναφερθοῦμε στό τρίτο κομβικό γεγονός, πρέπει νά ποῦμε ὅτι τό 1920 ὑπογράφεται ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Ἐκεῖ ὁ πρωθυπουργός Ἐλευθέριος Βενιζέλος, μέ τόν πλήρη ὑποστήριξη τοῦ Λόιντ Τζώρτζ καί τήν συγκατάνευση τοῦ Ἰταλοῦ Τιτόλι, τῶν Γάλλων ἀλλά καί τή σχετική οὐδετερότητα ἕως θετική ἀντιμετώπιση ἀπό τίς ΗΠΑ ὑπό τήν προεδρία τοῦ Χάρολντ Οὐίλσον, κατάφερε μέ τήν ἐπιρροή του ἡ Ἑλλάδα νά πάρει τό νότιο μέρος τῆς Ἀλβανίας, νά ὑπάρχουν σκέψεις γιά παραχώρηση τῆς Κύπρου ἀπό τούς Βρετανούς, νά πάρει τήν ἀνατολική Θράκη, τά Δωδεκάνησα καί νά πάρει μία ἔκταση περίπου 35.000 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων στά μικρασιατικά παράλια γύρω ἀπό τό Σαντζάκιο τῆς Σμύρνης, ἀφοῦ ἡ περιοχὴ καταστρεῖ γιά 5 ἔτη αὐτόνομη καί κατόπιν νά διεξαχθεῖ δημοψήφισμα μέ τό ἐρώτημα τῆς ἔνωσης ἢ μί μέ τήν μπετέρα Ἑλλάδα. Ὅπως γίνεται κατανοητό, ὁ Βενιζέλος κατέστησε τήν Ἑλλάδα χώρα τῶν πέντε θαλασσῶν καί τῶν δύο ἠπείρων. Ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα συναντοῦσε τόν τελικό της στόχο, δηλαδή τήν μερική παλινόρθωση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Τό αἰτιατόν τῆς παραχωρήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καί τιμῆματος τῶν Μικρασιατικῶν παραλιῶν πέριξ τῆς Σμύρνης ἦταν ἡ προστασία τῶν χριστιανικῶν μικρασιατικῶν πληθυσμῶν (Ελληνοφόνων), οἱ ὅποιοι ὑφίσταντο ἀπό τούς Νεοτούρκους ἀπαγχονισμούς, ἀκρωτηριασμούς, βιασμούς, ἐξανδραποδισμούς, ἀνελέπτες πορεῖες σέ ἐρήμους, βρεφοκτονίες, καταναγκαστικά ἔργα καί ὅ,τι ἄλλο δέν μπορεῖ νά συμπεριλάβει ὁ πιό σαδιστικός ἀνθρώπινος νοῦς.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, στό Τουρκικό κράτος ἀναδύεται ὁ ἀστέρας τοῦ Κεμάλ Ἀτατούρκ, λαμπρός ἀξιωματικός καταγόμενος ἀπό τή Θεσσαλονίκη, ὁ ὁποῖος ἀφιερώνει τήν καριέρα του στόν πόλεμο κατά τοῦ Σουλτάνου καί τελικά στήν κατάρρευση τοῦ Σουλτανικοῦ χαλιφάτου. Ὁ Κεμάλ εἶναι ἰδρυτής τοῦ κόμματος τῶν Νεοτούρκων, τό ὁποῖο μετά τήν κατάρρευση τῆς Σουλτανικῆς μοναρχίας, ἐγκαθιδρυμένη γιά πολλές ἑκατονταετίες στήν Μικρασία καί στίς γύρω χώρες (Αἴγυπτος, Παλαιστίνη, Συρία, οἱ ὁποῖες πλέον μετά τή νίκη τῶν συμμάχων ἔχουν ἀποκοπεῖ καί ἡ Τουρκία περιορίζεται στή Μικρασία), ἠγείται πλέον τοῦ ἀγῶνα τοῦ Τουρκικοῦ ἔθνους. Αὐτό σχεδιάζει νά ἀναμορφώσει ριζικά ἐναντία στούς ξένους κατακτητές (Ἕλληνες καί σύμμαχοι αὐτῶν). Ὀνομάζει τόν πόλεμό του «πόλεμο τῆς ἀνεξαρτησίας». Συμμαχεῖ ἄμεσα μέ τούς Μπολσεβίκους τοῦ Λένιν στή Ρωσία, οἱ ὁποῖοι τοῦ παρέχουν πλουσιότατο ἐξοπλισμό

καί τεχνογνωσία, διακατεχόμενοι καί από μίσος έναντια στην κυβέρνηση Βενιζέλου, ή όποία κατά τόν Ρωσικό εμφύλιο είχε στείλει δύο μεραρχίες Έλληνικές στην Ουκρανία υπό τήν διοίκηση τών Γάλλων καί του στρατάρχη Άντο Ντανίκιν γιά νά πολεμήσουν τούς Μπολσεβίκους κομμουνιστές. Οί Μπολσεβίκοι δέν θά τό συγχωρήσουν ποτέ αυτό στον Βενιζέλο καί στην Ελλάδα.

Μετά τήν συνθήκη τών Σεβρών αποστέλλονται σημαντικά τμήματα έκστρατευτικού σώματος υπό τήν ήγεσία του άρχιστράτηγου, άρχηγού έκστρατευτικού σώματος Μικρασίας Λεωνίδα Παρασκευόπουλου. Ο Έλληνικός στρατός δημιουργεί προγεφύρωμα στην γραμμή Προύσσα, Νικομίδεια, Ούσάκ. Έλέγχει πλήρως τήν περιοχή αυτή της Μικρασίας, οργανώνοντας προσπλυτισμούς, ειρηνικές άφομοιώσεις, καθώς καί ίδρυση Έλληνορθόδοξων σχολείων στις κατεχόμενες περιοχές. Τό 1920 είναι ένα λαμπρό έτος γιά τήν Έλληνική έκστρατεία στην Μικρασία. Οί σύμμαχοι, παρέχοντας μέχρι στιγμής άφειδώς καί τά δάνειά τους γιά τήν συνέχιση της έκστρατείας στή Μικρασία, ένισχύουν τόν ελληνικό άγώνα. Κομβικός βέβαια ό ρόλος της παρουσίας του Βενιζέλου.

Ο Βενιζέλος, γιά λόγους οί όποιοι θά έλεχθούν ιστορικώς καί μελλοντικά, τό 1920 προκηρύσσει έκλογές, όπου ήττάται αναπάντεχα καί μέ διαφορά. Η συντηρητική δεξιά παράταση, οί άντι-Βενιζελικοί, Κωνσταντινικοί, εκλέγουν γιά πρωθυπουργό τόν Δημήτριο Γούναρη, άρχηγό του λαϊκού κόμματος. Ο Βενιζέλος φυγαδεύεται στό έξωτερικό έξόριστος.

Ο βασιλέας Κωνσταντίνος επανέρχεται στην Ελλάδα. Είναι σκιά, όμως, πλέον του παλιού καλού έαυτού του μέ σοβαρότατα οργανικά προβλήματα. Ο άλλοτε άποκαλούμενος στρατηλάτης είναι νωθρός καί στην σκέψη καί στην δράση. Στο μεταξύ άρχηγός έκστρατευτικού σώματος Μικράς Ασίας καί άρχιστράτηγος όρίζεται ό Άναστάσιος Παπούλας.

Μετά τήν ανάληψη της ήγεσίας από τούς Κωνσταντινικούς μέ τήν έλευση του 1921, γίνεται μία σειρά από εκκαθαρίσεις στις άνώτατες βαθμίδες του έκστρατευτικού σώματος της Μικρασίας· αυτό έχει ως άποτέλεσμα νά δούν τήν έξοδο έμπειρότατοι αξιωματικοί καί νά τούς αντικαταστήσουν αξιωματικοί μετρίων ίκανοτήτων από τό συντηρητικό στρατόπεδο καί τήν λαϊκή παράταξη. Η έλευση του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα μέ τρένο προκαλεί φρενίτιδα έπυφημιών καί παροξυσμού σέ διάφορους σταθμούς της διαδρομής από τά συγκεντρωμένα πλήθη. Μήν ξεχνούμε ότι κεντρική προπαγάνδα του λαϊκού κόμματος προεκλογικώς ήταν ή άπαγκίστρωση του έκστρατευτικού σώματος από τήν Μικρασία καί άφεση τών μικρασιατικών χριστιανικών πληθυσμών εις τήν τύχη τους. Αυτό συνεκινούσε μεγάλη μερίδα Έλλαδικού πληθυσμού.

Πάραυτα, με την έλευση του 1921, τό λαϊκό κόμμα αλλάζει ἄρδην πολιτική. Ὑπό τήν ἡγεσία τοῦ Δημητρίου Γούναρη ἀποφασίζεται ὄχι μόνο ὅτι κεντρικός μοχλός τῆς πολιτικῆς θά εἶναι ἡ συνέχιση τῆς ἐκστρατείας, ἀλλά περί τόν Ἀπρίλιο τοῦ '21 ἀποφασίζεται ἡ προέλαση πρὸς τήν Ἄγκυρα. Καθίσταται σαφῶς στόχος τῆς Ἑλλάδος ἡ κατάπνιξη κάθε ἐχθρικοῦ στοιχείου ἀπό τήν μικρασιατική ἐνδοχώρα μέ τήν στρατηγική καί ἠθική ἀτίμωση πού μπορεῖ νά ὑποστῆ ὁ ἐχθρός, ὅταν καταλαμβάνεται ἡ πρωτεύουσά του. Γίνονται συνεχῶς καινούργιες ἐπιστρατεύσεις καί καινούργιες κλάσεις στρατιωτῶν καλοῦνται στό στρατιωτικό σῶμα, τό ὁποῖο ἀριθμεῖ ἤδη περίπου 190.000 ἄνδρες καί ἀξιωματικούς.

Εἶναι ἐμφανές, ὅμως, πλέον ὅτι ἡ συμπεριφορά τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καί οἱ ἀποφάσεις του δημιουργοῦν ποικιλόμορφο πλέον οὐδέτερο ἕως ἐχθρικό ἀπόηχο στίς συμμαχικές δυνάμεις, τά δάνεια τῶν ὁποίων πλέον πρὸς τήν Ἑλλάδα γιά τίς ἀνάγκες τῆς ἐκστρατείας σταματοῦν νά παρέχονται. Ἡ Βρετανία ὑπό τόν Λόιντ Τζόρτζ εἶναι ἡ μόνη πού ἐξακολουθεῖ νά εἶναι αὐστηρῶς προσπλωμένη πρὸς τή χώρα μας διατηρῶντας τήν γραμμή της ὡς τό τέλος. Ἡ Γαλλία, λόγω τῶν καταστάσεων στήν Κιλικία, καθὼς καί ἡ Ἰταλία ὑπό τόν Τιτόλι, λόγω τοῦ ὅτι ἡ ἴδια εἶχε βλέψεις πρὸς τά μικρασιατικά παράλια καί τήν περιοχὴ τῆς Βιθυνίας, ἀλλάζουν στάση. Ἡ Γερμανική ἡγεσία τοῦ Μεσοπολέμου καθὼς καί οἱ Μπολσεβίκοι εἶναι αὐστηρά προσπλωμένοι στήν ὑποστήριξη τοῦ Κεμάλ Ἀτατούρκ μέ ἔμφυχο καί ὑλικό δυναμικό. Στήν ἀλλαγὴ στάσης τῶν συμμάχων συνετέλεσαν ἡ ἀλλαγὴ κυβερνήσεως στήν Ἑλλάδα (ἐγκαθίδρυση Γερμανόφιλης διοικήσεως), ἡ πεποίθησις στό ἐξωτερικό πὼς ἡ ἑλληνικὴ ἐκστρατεία μεταβάλλεται ἀπὸ προστατευτικὴ γιά τοὺς Χριστιανικούς πληθυσμούς σέ στρατό κατοχῆς γιά τήν πλειοψηφία τῶν μουσουλμάνων κατοίκων τῆς Μικρασίας (πού ἐνῶ ἦταν διαφορετικῆς φυλετικῆς προελεύσεως ὅλοι αὐτοαποκαλοῦνταν Τοῦρκοι), καθὼς καί ὁ φόβος μὴ καταστῆ τελικὰ ἡ Ἑλλάς περιφερειακὴ δύναμη.

Τό τέλος τῆς ἀνοιξέως τοῦ 1921 ἀποφασίζεται ἀπὸ τήν πολιτικοστρατιωτική ἡγεσία τῆς χώρας ἡ προέλαση στήν Ἄγκυρα. Στίς 29 Μαΐου τό 1921, στά πλαίσια ἑνὸς ἐνδοξοτάτου συμβολισμοῦ πού προκαλεῖ συνειρμούς σέ ὅλο τόν ἑλληνισμό, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀποβιβάζεται στήν προκουμαία τῆς Σμύρνης, τό ξακουστό Καί, ὅπου χιλιάδες συγκεντρωμένα πλήθη μέ ἑκατοντάδες, τεράστιες σημαίες, ἐπευφημοῦν τήν ἔλευσή του. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐγκαθιδρύει τό διοικητήριό του στήν Κιουτάχεια, ὅπου καί πάλι ῥίγη συγκινήσεως διαπερνοῦν τόν ἀπανταχόθεν ἑλληνισμό, ὅταν ὅλοι πλέον θωροῦν τήν

παλινρθηση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας πιθανή. Ἀποφασίζεται σέ πρώτη φάση ἡ προέλαση στόν Σαγγάριο ποταμό καί ἡ διάσπαση τοῦ τουρκικοῦ μετώπου ἀπό τό ἑλληνικό ἐκστρατευτικό σῶμα. Ἡ πορεία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τό καλοκαίρι τοῦ 1921 μέσα ἀπό τήν Ἄλμυρά Ἴηρημο εἶναι πορεία ἐποποΐας καί δαφνῶν δόξας. Τόν Αὐγουστο τοῦ 1921 στόν Σαγγάριο, στό Ἄφιόν Καραχισάρ καί στό Ἐσκίσεχιρ, εὐρισκόμενος πλέον ὁ στρατός στό κέντρο τῆς Ἀνατολίας, διεξάγονται λυσσώδεις καί ἀποφασιστικές μάχες ἀπό τήν ἑλληνική δύναμη Μικρασίας, τῆς ὁποίας κατά κύριο λόγο ἐμπροσθοφυλακή ἦταν τά εὐζωνικά συντάγματα μέ τόν Κεμαλικό στρατό ἀντίπαλο. Ὁ Κεμαλικός στρατός ἀριθμοῦσε 40 μέ 50 χιλιάδες ἄντρες καλά ἐκπαιδευμένους μέ Γερμανούς καί Ρώσους ἀξιωματικούς, ἱκανό πυροβολικό καί μέ ἐνίσχυση παραστρατιωτικῶν Τσετῶν. Οἱ Κεμαλικοί, λόγω τοῦ ὅτι ὑπερασπιζόνταν πάτριο ἔδαφος, ἀνθίστανται λυσσαλέα καί μέ γενναϊότητα. Πάραιτα ὁ ἑλληνικός στρατός, καθοδηγούμενος ἀπό τούς ἡρωικούς εὐζώνους, ἐγκλωβίζει τούς Κεμαλικούς μέ δύο κινήσεις-δαγκάνα καί τούς δημιουργεῖ τρομερές ἀπώλειες. Ὁ Ἑλληνικός στρατός πού μάχεται μέ τούς Κεμαλικούς ἦταν περίπου ἴσος σέ ἔμφυχο καί ὑλικό δυναμικό. Δυστυχῶς, παρ' ὅλο τόν ἡρωισμό τῶν εὐζώνων, ἡ τρίτη ἀποφασιστική κυκλωτική κίνηση-δαγκάνα πού ἐπιχειρεῖ ὁ στρατός μας γιά νά ἐκμηδενίσει ὀριστικά τούς Κεμαλικούς καί νά τούς ἀφανίσει δέν τελεσφορεῖ πλήρως. Ἀποτέλεσμα ἦταν οἱ ἐναπομένουσες Κεμαλικές δυνάμεις νά ἀποσυρθοῦν στά ἐνδότερα μί ἐξουδετερωμένες πλήρως. Ὁ δέ Ἑλληνικός στρατός, κάτω ἀπό τίς διαταγές τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας θά παραμείνει ἀδρανής ἕως καί τόν ἐπόμενο καταστροφικό Αὐγουστο τοῦ 1922, χωρίς νά προβεῖ σέ καμία πολεμική ἐνέργεια.

Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό τά ἐρωτήματα πού προκύπτουν γιά τήν στάση τῆς πολιτικοστρατιωτικῆς ἡγεσίας τῆς χώρας εἶναι τεράστια. Ὁ στρατός πλέον ἀπλῶς μένει ἀδρανής σέ ἓνα σημεῖο καί ἡ ἀδράνεια προκαλεῖ ἀτολμία, κάμψη τοῦ ἠθικοῦ, ἐσωστρέφεια καί παραφιλολογία. Λόγω τῆς ἀπουσίας τῶν συμμαχικῶν δανειῶν καί τῆς τεράστιας διαδρομῆς τῆς γραμμῆς ἀνεφοδιασμοῦ ὑπάρχουν ἑλλείμματα σέ φαγητό καί νερό. Ἦδη στήν Ἀθήνα ἀρχίζει μέ τήν ἔλευση τοῦ 1922 νά γίνεται πεποίθηση καί νά κυκλοφορεῖται ἡ ἄποψη ὅτι πρέπει νά υπάρξει ἀπαγκίστρωση ἀπό τί Μικρά Ἀσία μέ κάθε τρόπο. Ὁ ὑπατος Ἀρμοστής τῆς Σμύρνης Ἀριστείδης Στεργιάδης ἔχει ὑποσχεθεῖ στους ἑλληνοχριστιανικούς πληθυσμούς ὅτι σέ ὅποιαδήποτε ἐκβαση τοῦ πολέμου ἡ πόλις καί τό Σαντζάκιο τῆς Σμύρνης θά προστατευτοῦν ἀπό τόν ἑλληνικό στρατό μέ ὅποιοδήποτε τρόπο. Στό μεταξύ οἱ σύμμαχοι ἐγκαλοῦν ἀλλά καί παρα-

καλοῦν τὴν Ἑλλάδα μὲ εὐνοϊκοὺς γιὰ ἐμᾶς ὄρους νὰ ἀπαγκιστρωθεῖ τοῦ μετώπου προτεινόντάς μας στὶς ἀπαρχές τοῦ 1922 τὴν αὐτονομία καὶ σέ 5 ἔτη κατοχὴ τῆς Σμύρνης καὶ τὴν ἑλληνοποίηση τῆς Ἰμβρου, τῆς Τένεδου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Δυστυχῶς, ἡ Ἑλλάς δὲν ἀποδέχεται οὔτε αὐτοὺς τοὺς ὄρους, οἱ ὁποῖοι ἦταν εὐμενεῖς γιὰ ἐμᾶς. Προπαγανδιστικὲς ἀφίσες τοῦ ΓΕΣ ἤδη ἀρχίζουν νὰ κυκλοφοροῦν μὲ πιχυαίους τίτλους ὅπως: «Ἐμεῖς δὲν ἠττηθήκαμεν ποτέ (ὁ στρατός), ἡ πολιτικὴ τῆς χώρας μας ἀπέτυχε». Κι ἐνῶ συμβαίνουν ὅλα αὐτὰ ἀπὸ μισαλλοδοξία, ἀνευθυνότητα ἢ λάθος ἀπόφαση, ἀντικαθίσταται ὁ Ἀναστάσιος Παπούλας τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1922 μὲ ἀρχιστράτηγο καὶ ἀρχηγό πλέον Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας τὸν Χατζηνανέστη. Ἀπόφαση ἐξόχως κομβικὴ καὶ καταλυτικὴ ἀρνητικὰ γιὰ τὴν τελικὴ ἔκβαση τῆς ἐκστρατείας νὰ ἀντικατασταθεῖ ἓνας ἔμπειρος ἀνώτατος ἀξιωματικὸς μὲ ἓναν ἀξιωματικὸ ἀνώτατο, ὁ ὁποῖος ἀσχολοῦνταν κατὰ κύριο λόγο μὲ τὸ γυάλισμα τῶν μποτῶν τῶν ἀξιωματικῶν του σέ ἐπιθεωρήσεις καὶ μὲ πειθαρχικὲς τιμωρίες τοῦ ἐκστρατεύματος. Ὁ Χατζηνανέστης ἐκρίνετο γενικὰ ἀνίκανος καὶ ἑλλειμματικὸς στὴν στρατιωτικὴ ὀργάνωση καὶ πειθαρχία τοῦ στρατεύματος.

Πάραυτα τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1922, ἐνῶ σέ ὅλη τὴν πολιτικοστρατιωτικὴ ἡγεσία τῆς χώρας ὑπῆρχε αἴσθημα ἠττοπάθειας, ἐσωστρέφειας καὶ πανικοῦ σέ σχέση μὲ τὴν ἔκβαση τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας, γίνεται μία πρόταση πρὸς τοὺς συμμάχους, στὴν ὁποία ὁ Χατζηνανέστης πρέπει νὰ λεχθεῖ ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος, ὥστε σέ ἀντάλλαγμα τῆς ἀπαγκίστρωσης τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα, νὰ κινηθεῖ τὸ ἑλληνικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα καὶ νὰ καταλάβει τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ πρόταση αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων τρομοκρατεῖ τοὺς συμμάχους. Μαθαίνοντας οἱ Ἑγγλέζοι καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι, πού διαφύλατταν τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελίων καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη, τίς ὀργανωμένους κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ 2 μεραρχίες, οἱ ὁποῖες ὑπάρχουν πληροφορίες ὅτι ὀδεύουν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ κατάληψη τῆς Βασιλίδας τῶν πόλεων, στέλνουν αὐστηρὸ μῆνυμα στὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὅτι, ἂν τελικὰ διαπραχθεῖ ἡ ἀπονενομημένη ἀπόπειρα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ Χατζηνανέστη γιὰ κατάληψη τῆς Κωνσταντινπόλεως, ἡ ἀπάντησις τῶν συμμάχων θὰ εἶναι ἐκκωφαντικὴ καὶ θὰ εἶναι στρατιωτικῆς φύσεως. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὑποχωρεῖ. Πάραυτα, πρέπει νὰ σημειώσουμε στὸ πλαίσιο τῆς VIASAT HISTORY ὅτι, ἂν γινόταν ἡ προέλασις, ἡ Κωνσταντινούπολη πιθανότατα θὰ εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατό, παρόλη τὴν συμμαχικὴ ἄμυνα.

Ὁ Κεμαλικὸς στρατός καὶ οἱ Τσέτες, βλέποντας τίς παλινωδίες καὶ τὴν

παθογένεια πού διέπουν τό ελληνικό στράτευμα στήν Μικρασία γιά 12 μῆνες, στίς 6 Αὐγούστου τοῦ 1922 ἐπιχειροῦν σφοδρή ἔφοδο στό ελληνικό ἐκστρατευτικό σῶμα ἀπό 3 σημεία. Ἡ γραμμή ἄμυνας στόν Σαγγάριο, στό Ἀφιόν Καραχισάρ καί στό Ἐσκί Σεχίρ σπάζει. Τό ἠθικό του στρατοῦ ἀπό τήν ἀδράνεια, τήν ἔλλειψη ἐφοδίων καί τίς συνεχόμενες μεταβολές πρὸς τό χειρότερο εἶναι στό ναδίρ. Αἰσθάνονται πλέον ὅτι δέν εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων Βυζαντινῶν Ἑλλήνων καί ὅτι δέν πολεμοῦν γιά τήν Μικρασία, ἀλλά ὅτι τά κίνητρα τῆς παρουσίας τους ἐκεῖ ἀρχίζουν νά μὴν τοὺς ἀγγίζουν συναισθηματικά. Παράλληλα, πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι, ἐνῶ οἱ μικρασιατικοὶ ἑλληνορθόδοξοι πληθυσμοὶ ἀποτελοῦσαν τοῦ 20% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μικρασιατικῆς χερσονήσου, εἶχαν ὑψηλή παιδεία καί πολιτισμό στίς στρατιωτικές ἀρετές, δέν ἐνεπλάκηναν ἰδιαίτερος, καί γι' αὐτό ἀπό τοὺς Ἑλλαδίτες ἀπεδόθη τό προσωνύμιο «Λεβαντίνοι». Ὁ Ἑλληνικός στρατός ἀρχίζει νά ὑποχωρεῖ ἄτακτα. Οἱ γραμμές τοῦ μετώπου σπάζουν. Μόνο τό ἐκστρατευτικό σῶμα τοῦ βορρᾶ ὀπισθοχωρεῖ τακτικά, καθὼς καί ἡ ὄγδοη μεραρχία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπό 4.500 ἀξιωματικούς καί ὀπλίτες ὑπὸ τήν ἡγεσία τοῦ Δημήτριου Θεοτόκη, ὑποχωρεῖ τακτικά μέσα ἀπὸ τήν πορεία τῆς στήν Ἄλμυρά Ἱερμιο, δείχνοντας αὐταπάρνηση, αὐτοθυσία, ἥρωισμό καί καταδεικνύοντας παράλληλα τό τί μπορεῖ νά κάνει ἕνας στρατός ὅταν ἀξιωματικοὶ καί ὀπλίτες εἶναι ἐνωμένοι σάν γροθιά.

Στίς 13 Αὐγούστου τό μέτωπο ἔχει σπάσει ὀλοσχερῶς. Ὁ Ἑλληνικός στρατός στήν ὑποχώρησή του καίει ἀρχειοφυλάκιο καί μερικές συνοικίες τῆς πόλης τῆς Προύσσας. Ὑπάρχουν καί κάποιες μαρτυρίες γιά ἐκτελέσεις Τούρκων κατασκόπων. Ὁ Κεμαλικός στρατός μέ τοὺς Τσέτες στήν ἐπέλασή τους στήν μικρασιατικὴ ἐνδοχώρα βγάζει ὅλα ἐκεῖνα τά κτηνώδη ἔνστικτα, τά ὁποῖα ἐπιδεικνύει ἕνας ὄχλος πού ἔχει καί τό αἶσθημα τῆς ἐκδίκησης λόγω κατοχῆς, ἀλλά παράλληλα πού ὀδηγεῖται καί ἀπὸ αἰμοσταγεῖς ἠγέτες. Λέγεται ἀπὸ μερικοὺς ἱστορικούς ὅτι ὁ Ἑλληνικός στρατός τῆς κατοχῆς ὑπέβαλε τοὺς ντόπιους σέ βασανιστήρια καί διωγμούς. Οἱ μαρτυρίες ὁμως, εἰδικά του Βρετανοῦ Τόμπιν καθὼς καί ἐνός Ἀμερικανοῦ συγγραφέως, εἶναι μερικές, μὴ στοιχειοθετημένες, ὅπως καί κόκκοι ἄμμου μπροστά στό πογκρόμ πού ὑπέστη ὁ Μικρασιατικὸς Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους. Μπαίνοντας στίς 6 Σεπτεμβρίου στή Σμύρνη ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν Τσετῶν, ὁ κόσμος ἀφηνιασμένος τρέχει στοὺς παράδρομους νά σωθεῖ φωνάζοντας «ἔφτασαν οἱ Τσέτες». Ὁ Ἑλληνικός στρατός ἔχει ἤδη δοθεῖ διαταγὴ νά ἐγκαταλείπει τήν Μικρασία ὅπως-ὅπως,

μέσω των κοντινών νησιών κατά κύριο λόγο και μετά στο λιμάνι του Πειραιά και αφήνοντας τους πληθυσμούς στο έλεος των Τούρκων. Ο ύπατος άρμοστής Άρσιτείδης Στεργιάδης, του οποίου η διαδρομή και θητεία στην Σμύρνη υπήρξε άνθελληνική, εγκαταλείπει όπως-όπως και φεύγει στο Παρίσι προδίδοντας την υπόσχεση που έδωσε στους Σμυρνιούς ότι θα προστατευτούν. Μέσα στην πόλη οι Τούρκοι προχωρούν σε βιασμούς, σφαγές, άπαιχονισμούς, σύρσιμο Έλλίνων προυχόντων από σχοινιά πίσω από αυτόκίνητα στο πλακόστρωτο, λεπλασίες, έξανδραποδισμούς, και ό,τι λογής κτηνώδες μπορεί να σκεφτεί τό ανθρώπινο μυαλό όταν βαρβαρίζει. Προβαίνουν και σε έκσπλάχνωση εγκύων και πετούν τά έμβρυα και τά βρέφη στά πλακόστρωτα. Άφου βιάζουν της Έλληνίδες, αποκόπτουν τους μαστούς τους. Ο Άμερικάνος Χόρτον έγγραφε αργότερα ότι αυτό που έγινε στην Σμύρνη είναι ό,τι πιό κτηνώδες μπορεί να ζήσει ό άνθρωπος.

Στίς 13 Σεπτεμβρίου οι Τσέτες πυρπολούν την Έλληνική και την Άρμενική συνοικία της Σμύρνης. Η φωτιά αρχίζει να παίρνει έκταση και καίει πλέον όλη την πόλη. Έκαγε για 3 μέρες. Οι Έλληνοχριστιανικοί πληθυσμοί συγκεντρώνονται στην προκυμαία για να σωθούν από τά πλοίαρια και τίς βάρκες που προσπαθούν να τους πάρουν και να τους βοηθήσουν, άλλα βουλιάζουν και άλλα δέν έχουν πλέον χώρο, ούτως ώστε τους πλεονάζοντες τους πετούσαν στην θάλασσα να πνιγούν. Μάνα χάνει την κόρη, κόρη τό βρέφος, πατέρας την γυναίκα και τά παιδιά, και διαδραματίζεται γενικότερα εικόνα ζόφου και τρόμου. Τά συμμαχικά πλοία παρακολουθούν ουδέτερα και άμέτοχα στή σφαγή και την πυρπόληση της Σμύρνης. Μόνο οι Άμερικανοί έδωσαν πρακτικά χείρα βοθείας στους κατατρεγμένους στην προκυμαία.

Όταν μπήκαν οι Τσέτες στην Σμύρνη, ό Νουρεντίν Πασάς, που κατέλαβε την πόλη και έφτασε στο διοικητήριο, ζήτησε να του παραδώσουν τον μητροπολίτη Σμύρνης, καταγόμενο από τί Δράμα όσοιοθνομάρτυρα Χρυσόστομο. Ο Χρυσόστομος, κατά την θητεία του στην Σμύρνη, επέδειξε στοργή και προστασία σε όλο το ποίμνιο, και Χριστιανούς και μουσουλμάνους. Του έπροτάθη να εγκαταλείψει την Σμύρνη, αλλά αρνήθηκε ύποστηριζόμενος ότι θα παραμείνει με τό ποίμνιό του. Ο Νουρεντίν φτάνοντας στον Χρυσόστομο και έχοντας τον άπέναντι τον ρώτησε: «Και τώρα έγώ τί πρέπει να σε κάνω;». Κι ό Χρυσόστομος άπάντησε: «Άν νομίζεις ότι έκανα κακό μπορείς να με φονεύσεις, αν έκανα καλό να με αφήσεις». Και του άπαντά ό Νουρεντίν: «Έγώ θα σε παραδώσω στον όγλο, και εάν έκανες καλό ή κακό θα σου συμπεριφερθούν αναλόγως». Ο τυφλωμένος μουσουλμανικός τουρκικός όγλος που διμούσε για τό

αἷμα τοῦ ἱεράρχη, ἀφοῦ τοῦ παρεδόθη τό σῶμα του στά χέρια τους, τοῦ τράβηξαν τί γενειάδα ὥσπου νά τήν ἀποσπάσουν, τόν ἔβαλαν σέ ἓνα γαϊδουρί, τοῦ ἔκοπαν τά αὐτιά καί τί μύτη, καί ἀφοῦ καταματωμένο καί χτυπῶντας τον συνεχῶς τόν περιέφεραν σέ ὅλους τούς δρόμους τῆς Σμύρνης, στό τέλος τόν πῆγαν σέ μιά ἔρημη συνοικία, ὅπου τόν κατακρεοῦργησαν καί τόν διαμέλισαν. Αὐτό ἦταν τό τέλος τοῦ ὀσιοεθνομάρτυρος Χρυσοστόμου, τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη πρέπει νά μείνει ἄσβεστη εἰς τό διηνεκές γιά τό Γένος μας.

Ἀπό τά 2,5 ἑκατομμύρια τῶν Ἑλλήνων, 900.000 μέ τήν συνθήκη τῆς Λωζάνης τοῦ 1923 (ἡ ὁποία προέβλεπε τήν ἀνταλλαγῆ πληθυσμῶν) κατέφυγαν στήν ἑλλαδική χερσόνησο. Ἐπίσης 500.000 Τοῦρκοι ἔφυγαν ἀπό τήν Ἑλλάδα καί πῆγαν στήν Μικρασία. Ἄρα, γίνεται κατανοητό πῶς ὅ,τι ἀπομένει ἀπό τήν ἀφαίρεση εἴτε ἀλλαξοπίστησαν ὡς κρυπτοχριστιανοί εἴτε ἀφανίστηκαν. Οἱ πρόσφυγες προσέφεραν στήν Ἑλλάδα καί ὡς ἐργατικό βιομηχανικό δυναμικό καί στήν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας καί τοῦ πολιτισμοῦ, καθώς καί γενικότερα στόν ἐκσυγχρονισμό τῆς χώρας. Ἐρωτήματα ἀνάττια καί παραφιλολογία ἀνέπτυξαν οἱ Ἑλλαδίτισσες γυναῖκες γιά τά ἦθη τῶν Μικρασιατῶν γυναικῶν. Ἐπίσης, πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἓνας σημαντικότερος ἀριθμός προσφύγων κηδεμονεύτηκε κάτω ἀπό τό κομμουνιστικό κίνημα, δίνοντας ἔναυσμα γιά τά γεγονότα τοῦ '43-'49, λόγω ἀντιβασίλικῆς τραυματικῆς ψυχολογίας.

Ὁ Κεμάλ, παρότι διώκτης καί τύραννος τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ἀναγορεύτηκε ὀριστικά ὁ ἡγέτης τῆς σύγχρονης Τουρκίας. Ἀναμόρφωσε τό κράτος του διαστρωματικά, ἐξαφανίζοντας πρωτίστως καί προβαίνοντας σέ γενοκτονίες μειονοτικῶν πληθυσμῶν. Ὅπωςδήποτε πάντως γιά τό ἔθνος του ὑπῆρξε ἀναμορφωτής, ἀλλά γιά ἐμᾶς ὁ μοιραῖος ἄνθρωπος. Δέν θά ἤθελα νά σχολιάσω τά μετέπειτα σύμφωνα φιλίας μέ τήν προσωπική φιλία πού διαμείφθηκε μεταξύ Βενιζέλου καί Ἀτατούρκ.

Τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1922 μετά τήν Μικρασιατική καταστροφή καί τήν κατάρρευση τῆς Μεγάλης Ἰδέας οἱ Βενιζελικοί πού ξαναῆρθαν στήν ἐξουσία διχοῦν γιά τό αἷμα τῶν πρωταίων τῆς καταστροφῆς. Εἶναι ἡ ἀρχή τοῦ μεγάλου ρήγματος μεταξύ Δεξιάς καί Κεντροαριστερᾶς πού συνεχίζεται ἀκόμη καί μέχρι σήμερα. Συλλαμβάνονται 8 κορυφαῖα στελέχη τοῦ λαϊκοῦ κόμματος, τά ὁποία ὀδηγοῦνται σέ ἕκτακτο στρατοδικεῖο στίς 31 Ὀκτωβρίου 1922 ὑπό τόν ἀξιωματικό Ὀθωναῖο, ἀπό τούς ὁποίους οἱ 6, δηλαδή ὁ Γούναρης, ὁ Πρωτοπαπαδάκης, ὁ Στράτος, ὁ Θεοτόκης, ὁ Μπαλατατζῆς καί ὁ Χατζηνανέστης ἐκτελοῦνται στό Γουδί τήν ἴδια μέρα τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως (15 Νοεμβρίου 1922), γιά νά μὴν ὑπάρξουν ἀντιδράσεις ἀπό τό ἐξωτερικό καί τό ἐσωτερικό.

Βέβαια, οί αντιδράσεις ὄλο τό δίμηνο τῶν συνεδριάσεων καί ἀπό τίς συμμαχικές δυνάμεις ἀλλά καί ἀπό τό ἐσωτερικό ἦταν τεράστιες. Παρ' ὄλα αὐτά ἡ κυβέρνηση Πλαστήρα πού εἶχε ἀναλάβει δέν ἔδειξε καμία ἀνοχή καί ἔκλεισε τό θέμα ἀκαριαία γιατί θεώρησε τόν αὐτόν ἐπίλογο ὡς κάθαρση, σύμφωνα μέ τήν ἀρχαία τραγωδία γιά αὐτά πού εἶχαν διαδραματιστεῖ. Σημειωτέον ὅτι τό 2010 ὁ Ἄρειος Πάγος μέ πρωτοβουλία ἀπογόνου τοῦ Πρωτοπαπαδάκη συνεκλήθη καί ξαναδίκασε τούς 6 ἐκτελεσθέντες καί ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἄρειου Πάγου ἦταν ἀμετάκλητη ἀθωωτική. Ὁ ἐθνικός διχασμός στήν Ἑλλάδα ἦδη εἶχε πάρει τόν δρόμο του.

Κάποιες σκόρπιες σημειώσεις:

Τόν Ἀπρίλιο τοῦ '22 πρωθυπουργός γιά τρεῖς μῆνες ἀνέλαβε ὁ Πρωτοπαπαδάκης. Διχοτόμησε τό νόμισμα οὕτως ὥστε νά ἐνισχύσει τήν Ἑλληνική οἰκονομία καί παραλλήλως νά ἐνισχυθεῖ σέ ἐφόδια τό μικρασιατικό στρατεύμα. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Πρωτοπαπαδάκη, πού προηγουμένως ἦταν ὑπουργός οἰκονομικῶν στήν κυβέρνηση Γούναρη, ἦταν καινοτόμος καί πρωτοπόρα κι ἔσωσε τήν Ἑλληνική οἰκονομία. Πράγματι ὁ Πρωτοπαπαδάκης ὑπῆρξε τό ἀθώωτερο θύμα ἀπό τούς ἔξι ἐκτελεσθέντες.

Ὁ Ἰωάννης Μεταξάς, ἀνώτερος ἀξιωματικός τότε, ἀρνήθηκε νά ἀναλάβει τήν ἀρχιστρατηγία πού τοῦ πρότειναν οἱ Κωνσταντινικοί παραχωρώντας τήν στόν Ἀναστάσιο Παπούλα, γιατί πίστευε ὅτι ἡ προέλαση πρὸς τήν Ἄγκυρα ἦταν ἄκυρη καί γεμάτη κενά στρατηγικά.

Ὁ ναύαρχος τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ Οὐίνστον Τσώρτσιλ, μετέπειτα πρωθυπουργός Βρετανίας σέ 2 θητείες, πίστευε στίς ἰκανότητες τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀλλά, παραλλήλως, τόνιζε ὅτι γιά νά ἐπιτευχθεῖ αὐτό τό ἐγχείρημα, ἔπρεπε τό ἐκστρατευτικό σῶμα νά ἀριθμεῖ τουλάχιστον 600.000 ἄνδρες καί ὄχι 200.000 πού ἦταν στήν πραγματικότητα.

Ἡ μικρασιατικοί πληθυσμοί δέν προσέφεραν ὅσο ἔπρεπε στρατιωτικά, ὄχι ἀπό ἔλλειψη ἀνδρείας ἀλλά ἴσως λόγω τῶν ἠθῶν τῆς ἐποχῆς. Παρ' ὄλο αὐτά ἡ προσίλωσή τους στήν Μεγάλῃ Ἰδέᾳ ἦταν παροικιῶδης. Οἱ Βιθυνοί προσέφεραν καί στρατιωτικά.

Ἐκεῖνος μαζί μέ τούς ὄπαδούς τοῦ Πλαστήρα πού ἦταν ὁ πιό μέγας θιασώτης τῆς καταδίκης τῶν ἔξι σέ θάνατο ἦταν ὁ μετέπειτα δικτάτορας Πάγκαλος, καί αὐτό τό ἔκανε γιά καθαρά μικροπολιτικούς λόγους. Ὁ Πάγκαλος, ὁ ὅποιος κυβέρνησε ἀργότερα τή χώρα ὡς δικτάτορας τό 1925, ἐγκαινίασε ἀκόμα καί τήν μέθοδο ἐκτέλεσης διά ἀπαγχονισμοῦ δημοσίως στό λιμάνι τῆς Θεσσαλονίκης γιά ἐφοριακοῦς κρατικούς λειτουργούς μέ τήν κατηγορία τῆς κατά-

χρησης. Όσο για τόν ίδιο, αποδείχτηκε αργότερα ότι υπήρξε επίσης καταχραστής και διασπαθιστής δημοσίου χρήματος.

Τό 1935, στά πλαίσια τής εξέλιξης του έθνικου διχασμού, ή δεξιά παρατάξη μέ τίν κατηγορία τής μείζονος προδοσίας εξετέλεσε πιθανώς ως άντεκδίκηση για τούς Ξι, τόν υπέρηγο απόστρατο άρχιστράτηγο του έλληνικου έκστρατευτικού σώματος στή Μικρασία και ένδοξο άνδρα Άναστάσιο Παπούλα. Ξετουφέκια νεανίσκων στρατιωτών από 6 σφαίρες τό καθένα, σύνολο 36 σφαίρες, έπληξαν τόν 77χρονο άρχιστράτηγο. Δέν έδέχθη νά τόν περιδέσουν μέ μαντίλι. Πρό τής εκτελέσεως αναφώνησε: «Στρατιώτες μου δέν σās κατηγορώ για αυτό πού κάνετε, κάποτε σās διέταξα, νά γνωρίζετε ότι υπηρέτησα τίν πατρίδα αδόλω, ζήτω ή Έλλάς!». Τά τελευταία κορυφαία άπόνερα του έθνικου διχασμού παίζονταν μιά 15ετία αργότερα, Αύγουστο και πάλι, τό 1949, στή κορυφογραμμή του Γράμμου μέ τίν συντριβή του δημοκρατικού στρατού από τόν έθνικό κυβερνητικό στρατό.

25.000 νεκροί στρατιώτες, 100.000 τραυματίες φαντάροι, 1.500.000 άγνοούμενοι ή νεκροί Μικρασιάτες, αυτό είναι τό αποτέλεσμα των πεπραγμένων του 1919-1922. Έγείρονται έρωτήματα άν θά έπρεπε νά ξαναγίνουν όσα γίνανε. Κατόπιν έορτής όμως... έχουμε τό τέλος τής Μεγάλης Ίδεάς πού είχε υιοθετήσει ό Ίωάννης Κωλέττης τό 1844 και μέ τίν όποία ή Έλλάς υπερτριπλασιάστηκε σέ 100 έτη. Βέβαια, επειδή ή ταφόπλακα τής Μεγάλης Ίδεάς υπήρξε ψυχοτραυματική για τό γένος, ή αναφορά της άκόμα και συμβολικά σήμερα εκλαμβάνεται από εκσυγχρονιστικούς κύκλους ως πατριδοκαπηλία, κίνδυνος για τίν ειρήνη και έθνικισμός. Άραγε, όλοι αυτοί οι κύκλοι τί άπάντηση έχουν νά δώσουν όταν τό έλληνικό έθνος μεγάλωσε 2,5 φορές έχοντας ως πρότυπο τίν Μεγάλη Ίδέα;

Έπικαλούμεθα πάντα ότι οι σύμμαχοι δέν ήταν δίπλα μας, όμως είναι μύθος. Οι σύμμαχοι, οι Άμερικανοί και οι Βρετανοί ήταν δίπλα μας, οι Γάλλοι και οι Ίταλοι έξυπνηρέτησαν τά δικά τους συμφέροντα, οι Γερμανοί και οι Μπολσεβίκοι ήταν έχθρικοί αρχικώς.

Οί γεϊτόνες μας ύπό τίν ποδηγέτηση τής συγκυβέρνησης και τής όλου άντιπολιτεύσεως μās άπειλούν και μās έγκαλούν καθημερινώς. Πράγματι τό 1071, τό 1176, τό 1453, τό 1897, τό 1922, τό 1974, τό 1996 όταν συναντηθήκαμε στρατιωτικά μās κατήγαγαν έθνικά κατάγματα ή άκρωτηριασμούς ή άπόπειρες όλιστικής έξοντώσεως. Πρέπει, όμως, νά ένθυμοϋνται καλά και τό τί συνέβη τό 1821, μετά από 368 έτη όθωμανικής κατοχής, όπως και τό 1912-1913 όταν ό Κωνσταντίνος ήταν άκόμη στά καλά του και υπήρχε όμοφυχία.

Καί κάτι τελευταίο. Ἐπειδή ἡ ἱστορία κάνει κύκλους καί εἶναι ὅπως ἓνα χαλί πού τυλίγεις καί πᾶς νά βάλεις κάτι ἀπό κάτω του καί τότε τό τύλιγμα τοῦ χαλιοῦ δέν πειθαρχεῖ, ἀλλά τό χαλί ἀρχίζει νά ταλαντεύεται σάν φίδι, θά πρέπει νά γνωρίζουν γιά νά ζήσουμε εἰρηνικά, πού αὐτό εἶναι ἡ ἐπιδίωξη πιστεύω τῶν λογικῶν καί ἀπό τίς δύο πλευρές, ὅτι ἡ ἀλαζονεία δημιουργεῖ ἐπίπλαστες προσδοκίες καί ὅτι ὁ Ἑλληνισμός δέν θά παραδώσει ἐδάφη χωρίς νά χυθεῖ καί ἡ τελευταία ρανίδα αἵματος. Ἄς ἐνθυμούμεθα καί ἐμεῖς καί ἐκεῖνοι ὅτι ὅλα εἶναι τυχαιοποιημένα καί ἐμπλέκεται τό πεπρωμένο καί ὅτι ἡ ἀκμή διαδέχεται τήν παρακμή καί τούμπαλιν. Τό 1040 ὑπό τόν Τογρούλ Μπέν 3-4 χιλιάδες τοξονομάδες ἀπό τίς στέπες τοῦ Οὐζμπεκιστάν καί τῆς Μογγολίας θαύμασαν τίς παρυφές τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας κι ἔμειναν ἐμβρόντητοι ἀπό τό μεγαλεῖο καί τήν γλιδή τῆς Γεωργίας καί τῆς Ἀρμενίας. Σέ 1.000 χρόνια, ἀφοῦ ἐξισλάμισαν ὅλη τήν Μικρασία, ἀριθμοῦν σήμερα 82 ἑκατομμύρια, χρησιμοποιοῦντας τή λέξη «Τοῦρκος» γιά τουλάχιστον 20 διαφορετικές ἐθνολογικές ὀντότητες. Ὁ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος εἶχε ἀναφωνήσει «τά πάντα ῥεῖ.....»